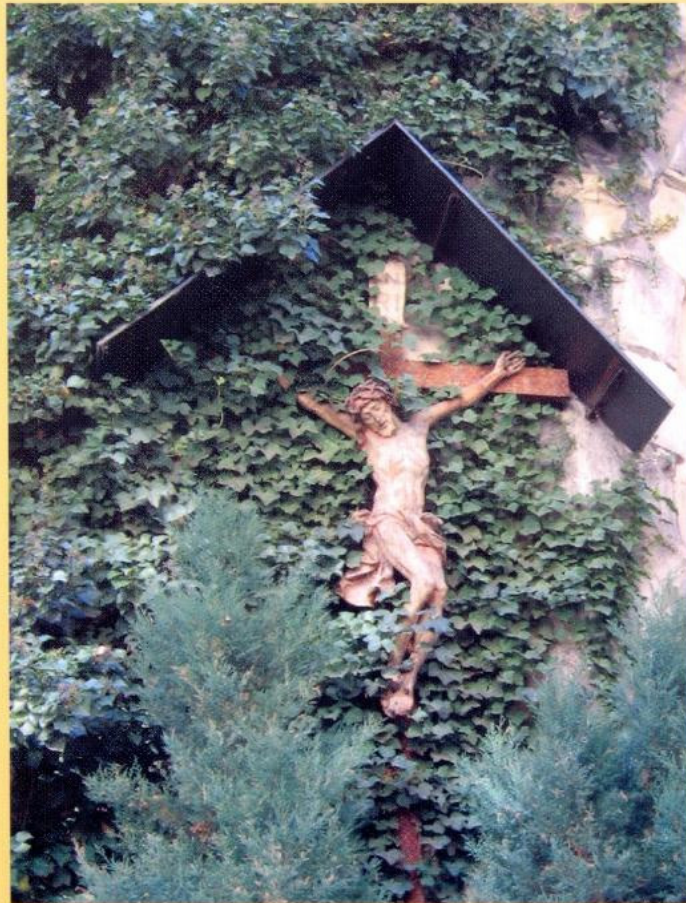

Barsi Balázs **Jézus pere**

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Barsi Balázs
JÉZUS PERE

Impresszum

Barsi Balázs
Jézus pere

A rendi eljárók engedélyével

Ez a kötet a pesti ferenceseknél 2006 Nagyböjtjében tartott konferenciabeszéd-sorozat anyaga alapján készült

Az előadásokat lejegyezte és a kéziratos anyaggal összefésülte: Dr. Csizmadiáné Dr. Kovács Márta

Szerkesztette: Telek Péter-Pál

A szöveget gondozta: Kárpáti Sándor

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 2008-ban jelent meg Sümegen az ISBN 978-963-06-6135-5 azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Ez a könyv és a szerző egyéb művei megrendelhetők a következő telefonszámokon:
06-87/352-983 és 06-30/3486-770

Kiadásaink anyagi támogatására pénzbeli adományokat köszönettel fogadunk az alábbi OTP-bankszámlaszámon: 11773401-06641636

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
Tisztázandó kérdések	6
A vád eszmei szerzői: a szadduceusok	8
A vád támogatói: a farizeusok	10
Letartóztatás és kihallgatás	12
A bírósági tárgyalás	15
Az ítélethozatal	19
Ítélet-végrehajtás és fellebbezés	22
A „Legfelsőbb Bíróság” ítélete	26

Bevezetés

Hosszú évek óta foglalkoztat ez a történet, Jézus pere, mely látszólag Nagypénteken a halálos ítélet kihirdetésével és végrehajtásával véget ért, valójában azonban nem zárult le, mert az elítélt fellebbezett ahhoz a fellebbviteli bírósághoz, amely mérhetetlenül felette áll a Szanhedrinnek és a római császár helytartójának, s amely egyedül illetékes az ő ügyében: a mennyei Atyához. Az Atya pedig nem egyszerűen rehabilitálta Jézust, hanem felülbírálta az ítéletet, sőt visszamenőleg hatályon kívül is helyezte, amikor harmadnapon feltámasztotta őt a halálból.

Ám itt a földön mégsem zárult le Jézus pere, hanem tart mindmáig és végig a történelem folyamán, az utolsó napig. Észrevevesszük-e vajon, hogy ez a mi történetünk, mely a ma, az itt és most világában zajlik? Hányan felteszik a kérdést, hogy vajon mi történne, ha Jézus ma lenne emberré. Egyszerű a válasz: lényegében ugyanaz, mint kétezer évvel ezelőtt. Platón már Krisztus előtt pár száz évvel leírta Állam című művében: ha egy ártatlan ember megjelenne a földön, mi keresztre feszítenénk. (Lehet, hogy Platón ezért a mondatért ott van az Isten szentjei között.) A kivégzésnek, az ártatlan élet kioltásának kegyetlen logikája nem Istentől való, hanem a bűnbeesett ember pszichéjéből ered. Ha ezt belátjuk, nem jut eszünkbe többé szemrehányást tenni az Atyaistennek, hogy halálra adta a Fiát. Nem, ő azért küldte el Jézust, hogy általa megadja nekünk az üdvösséget, az örömet, a holtak feltámasztását. Mi viszont elítéltük, halálra adtuk, és tetteinkkel ma is újra meg újra pálcát törünk felette. Jézus pere tehát folyamatban lévő ügy, nem évül el és nem ér véget, csak majd a végső napon, az utolsó ítéletkor, mely ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs, sem az égben, sem a földön.

Jézus perét lehet a jogász, lehet a történész vagy a szentíráskutató szemével nézni – mi most a Szentlélek segítségét kérve közelítünk hozzá, Krisztusba vetett hittel, reménnyel és szeretettel, megvallva az ő valóságos istenségét és valóságos emberségét, halálát és feltámasztását, és várva a holtak feltámasztását a végítéletkor. Istennel való kapcsolatunk az imádságban mélyül el és teljeseedik ki, imádságunk pedig a hitből fakad, hitünket viszont a tények felidézése táplálja, mindenekelőtt a legnagyobb és leglényegesebb tény: a megtestesült Ige, az emberré lett második isteni személy szeretetből vállalt szenvedésének története. Ennek a történetnek a közepén ott áll a kereszt, a gyalázat fája, melyből a dicsőség trónusa lett. Hiszen itt mutatta meg Jézus Krisztus, hogy mire képes az Isten, itt nyilatkoztatta ki Isten irántunk való végtelen szeretetét. Ezért csak a keresztről árad értelmesség és béke a világra, egyéni életünkre és a történelemre, a kozmoszra és a világmindenségre. Ezért írja Szent Pál: „Tőlem azonban távol legyen másban dicsekedni, mint Urunk Jézus Krisztus keresztségében, aki által a világ nekem megfeszítettett, és én is a világnak.” (Gal 6,14)

Enélkül imádságunk is szálnalmas és hiábavaló erőlködés lenne csupán, mert senki sem képes a lelkét fölemelni Istenhez, csak Isten hajolhat le hozzá és emelheti föl magához Krisztus által, aki a kereszten felmagasztaltatva magához vonz mindeneket.

*Imádunk téged, Jézus Krisztus,
imádunk téged vérrel verítékezésed éjszakáján,
imádunk elfogatásod sötét órájában,
imádunk a vallatás keserves perceiben,
imádunk a halálos ítélet kimondásának pillanatában,
imádunk megostoroztatásod fájdalmaiban,
imádunk tövissel való megkoronáztatásod kínjaiban,
imádunk kereszthordozásodban,
imádunk megfeszítettésedben,
imádunk elhagyatottságodban,*

*imádunk halálodban,
imádunk a holtakhoz való alászállásodban –
imádunk feltámadásod ragyogásában.
Ámen.*

Tisztázandó kérdések

Jézus perével kapcsolatban mindjárt három nehézséggel is szembetaláljuk magunkat:

Az első, hogy Jézus szenvedésének leírásában, melyet az evangéliumokban olvasunk, visszatükröződik az őskeresztény vértanúk – mindenekelőtt Szent István diakónus – mártírhalála, mely a szemtanúk és az első hívek lelkébe mélyen bevésődött. Ezekre a kivégzésekre rendszerint koholt vádak alapján, igazságtalan ítéletek nyomán került sor, és sokat közülük bestialis szadizmus jellemzett. A nehézséget az exegetikai naturalizmus szerint az jelentené, hogy e miatt az áthallás miatt Jézus valódi perét történetileg nem lehet rekonstruálni. Ezzel szemben az evangéliumi beszámolókat hittel olvasva nyugodtan kijelenthetjük, hogy a Szentírás igazi, elsődleges szerzője, a sugalmazó Szentlélek gondoskodott arról, hogy az Úr Jézus perének és kereszthalálának lényeges elemei történetileg is megragadhatóak legyenek. És ezzel nemcsak az első nehézséget sikerült elhárítani, hanem egyben bizonyítékot kaptunk arra is, hogy Jézus pere nem zárult le, hanem folytatódik a történelemben, különösen az igazak kirakatpereiben, a szentek elítélésében és kivégzésében. Erről tanúskodik Isten ígéje a Jelenések könyvében is, ahol a vértanúk lelkei az oltár alól az ítéletet és a bosszút sürgetik, az Úr azonban türelemre inti őket:

„Hangosan kiáltottak: »Urunk, te szent és igaz, meddig nem tartasz még ítéletet és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin?« Erre mindegyiküknek hosszú fehér ruhát adtak, és azt mondták nekik, legyenek nyugodtan még egy ideig, amíg betelik bajtársaik és testvéreik száma, akiket meg fognak ölni, akárcsak őket.” (*Jel 6,10-11*)

A második nehézséget az jelenti, hogy az evangéliumok mintha nem lennének elég elfogulatlanok: tendenciózan hangsúlyozzák a Jézus perében és kivégzésében részt vevő zsidók felelősségét és kisebbitik a pogány rómaiak bűnrészességének jelentőségét. Ennek a történelmi események alapján nagyon is érthető, emberi oka van. Az evangéliumok keletkezésének idején ugyanis egyre növekszik a farizeusok és a kereszténnyé lett zsidók között az ellenségeskedés. Ez nemcsak a szenvedéstörténet elbeszélésére, hanem általában a farizeusok evangéliumbeli ábrázolására rányomja a bélyegét. Ekkorra ugyanis már nem kevés farizeus mérhetetlenül gyűlöli kereszténnyé lett testvéreit, mint akik Krisztus miatt megosztják a zsidóság egységét (erre a legjobb példa Saul esete, akinek az Úr mondja, hogy amikor tanítványait üldözi, őt magát üldözi – *lásd ApCsel 9,4*). Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb számban térnek meg és lépnek az Egyházba a pogányok közül. Márpedig azok a pogányok, akik tömegestül térnek meg, veszik fel a szent keresztséget, és Jézust Uruknek, Istenüknek vallják, semmiképpen sem tettestársai Pilátusnak és azoknak a pogány rómaiaknak, akik Jézust halálra adták és kivégezték. Ez a magyarázata az evangéliumok „részhajlásának”, amely azonban egyáltalán nem akadályozza meg, hogy objektíven szemléljük és ítéljük meg a Jézus perében részt vevő egyes személyek és csoportok felelősségét.

Azt mindenesetre bármifajta félreértés elkerülése végett mindjárt az elején előrebocsátom, hogy egyetlen nép, sem a zsidóság, sem a rómaiak vagy más pogányok egyetemesen nem vádolhatók Krisztus megölésével, pláne nem Isten-gyilkossággal, mint ahogy azt sem lehet állítani, hogy a holokausztért a német népet, vagy a magyar zsidók elhurcolásáért a magyarság egészét kollektív felelősség terheli. Más szinten ugyanakkor igenis létezik egyetemes felelősség: mindannyian bűnrészesek vagyunk Jézus Krisztus halálában, minden egyes valaha élt és még ezután világra jövő ember, a ma született csecsemőtől az

aggastyánig, mert bűnben, vagyis Isten-ellenes állapotban születünk, és mi magunk is követtünk el bűnöket, melyek végső soron mind Isten emberré lett Fián csattantak. Az egyetlen kivétel Krisztus szentséges Anyja, a Boldogságos Szűz Mária, mert őt Isten eleve megóvta az eredeti bűntől, amely miatt az emberiség egyénenként és közösségileg is elszakadt Istentől, mint az Élet Forrásától. Közvetlenül a főpapok és írástudók adták Pilátus kezére, a helytartó ítélte halálra, és a rómaiak végezték ki Jézust, közvetve azonban az egész, eredeti bűntől megsebzett emberiség miatt kellett meghalnia. Halála azonban nem csupán miattunk, de értünk is történt: kivégeztetésének ő maga adta meg az értelmét az utolsó vacsorán, amikor kijelentette, hogy vére a bűnök bocsánatáért ontatik ki. Ezek után rajtunk múlik, hogy ez a ránk hulló vér vád lesz-e ellenünk, vagy megmenekülésünk, az örök kárhozattól való megszabadulásunk záloga. Ebben az összefüggésben mély, teológiai értelmet nyer a főpapok szava is, amikor azt kiáltják Pilátusnak: „Az ő vére mirajtunk és a mi fiainkon!” (Mt 27,25)

A harmadik – szembetűnő, de az előbbiekhöz hasonlóan csak látszólagos – nehézség Jézus perével kapcsolatban, hogy a négy evangélista mindegyike sajátos szemszögből, következésképpen némileg különbözőképpen írja le a történetet, s itt-ott mintha ellent is mondanának egymásnak. De gondoljuk csak meg: egy bírósági tárgyalásra beidézett tanúk vajon nem mind egy kicsit másképp emlékeznek ugyanarra a dologra? Az egyik ezt emeli ki, a másik azt tartja fontosnak, egyes részletekben vallomásuk nem is egyezik. Ettől még a tények nagy többsége egyértelműen megállapítható, sőt, a tanúvallomások hitelességét erősíti, hogy nem szóról-szóra ugyanazt mondják, mert ha minden tökéletesen egybecsengene, az gyanút kelhetne, nem beszéltek-e össze, hogy ugyanazt hazudva félrevezessék a bíróságot.

A négy evangélista mindegyike külön egyéniség. Más a neveltetésük, más a műveltségük, mint ahogy művük címzettjei és ennek megfelelően szempontjaik, szándékaik is különbözőek. Ennek megfelelően a négy beszámoló eltér a részletekben, de bizonyító erővel megegyezik a tényekben. Márpedig bennünket itt és most a tények érdekelnek, hogy azok szemlélése segítse értelmünket felemelkedni Istenhez, lelkünket pedig igaz bűnbánatra és megtérésre indítsa.

A vád eszmei szerzői: a szadduceusok

Jézus perének legáltalánosabb vonása, hogy koncepció és kirakatper, azaz a tények elferdítésén, a valóság meghamisításán alapszik, ugyanakkor igyekszik fenntartani a jogszerűség és igazságosság látszatát.

Nincs új a nap alatt – a „nem etikus, de jogszerű” mai jelszava nem is annyira modern találmány. Minket magunkat is le kell hogy leplezzen önmagunk előtt, ahogy minden emberi hitványság titkos szövetségre lép egymással egy ki nem mondott megegyezés alapján: Jézusnak meg kell halnia. De miért? Mert szavai és tettei, jelenléte és személye, egész lénye elviselhetetlenül zavaró. Ez a kiindulópont, de kell találni valami hangzatos vádat, amely elég fajsúlyos ahhoz, hogy annak alapján ezt a kényelmetlen embert el lehessen tenni láb alól.

Erre pedig a legalkalmasabb a politikai vád. A vértanúknak nem divat megengedni azt a fényűzést, hogy kifejezetten a hitükért, vallási meggyőződésükért szenvedjék el a borzalmas kínhalált. Róma őskeresztény vértanúitól kezdve az elmúlt század mártírjaiig az a jellemző, hogy az aktuális hatalom valamilyen, államra veszélyes tevékenység címén ítélte el és végeztette ki őket.

Egyértelmű, hogy ahol a Jézus haláláról szóló döntés elsőként megszületik, az a szadduceus, a főpapi párt. A főpapok azok, akik a templom megtisztítása után számon kérik Jézustól, hogy milyen joron tette ezt (*lásd Jn 2,13-20*), ők azok, akik szolgálakat küldenek, hogy elfogják, mert a nép közül sokan hittek benne (*lásd Jn 7,31-32*), illetve akik Lázár feltámasztása után amiatt aggódnak, hogy ha tovább tűrik Jézus működését, mindenki hinni fog benne, „aztán jönnek a rómaiak és elpusztítják szentélyünket és népünket” (*vö. Jn 11,47-48*). (A tragikus ebben az, hogy hiába fogták el és végeztették ki Jézust – aki egyébként megsiratta a templomot, előre látva pusztulását –, nem sokkal később a rómaiak mégis lerombolták a zsidóság jeruzsálemi szentélyét, és az nem is épült fel azóta sem. Ide jut egy közösség, egy társadalom, ha saját javát – „nemzeti érdekre” hivatkozva – Isten fölé helyezi.) És végül Kaifás, aki abban az évben főpap volt, mondja ki: „Jobb, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem hogy az egész nép elpusztuljon.” (*Jn 11,50*) János evangélista – aki egyébként rokona volt a főpaprak – néhány verssel alább még hozzáteszi: „Attól a naptól fogva határozott szándékuk volt, hogy megölik őt.” (*Jn 11,53*)

Miként fajulhatott idáig a dolog? Hogy tisztábban láthassunk, nézzük csak meg közelebbről a papi osztály vallásosságát és politikai-társadalmi beágyazottságát.

A szadduceusok hite szerint Izrael Istene egy és örökkévaló, de meglehetősen távoli Isten. Nem hisznek a holtak feltámadásában, sem a lélekben, sem az angyalokban. Jóllehet Izrael vallási vezetői voltak, helyzetértékelésükben és következtetéseikben mindenestül materialisták, gazdasági és politikai szempontok vezérik őket. A papi osztálynak igen fontos bevételi forrása volt a templomban folyó kereskedelem, mely akár a meggazdagodás lehetőségét is jelentette számukra. Jézus ezzel nem különösebben törődött, egyébként sem volt rá jellemző, hogy túlságosan finom lett volna a zsidó papsággal szemben, gondoljunk csak az irgalmas samaritánus példabeszédére. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne tisztelte volna a papságot és a templomot – szimbolikus cselekedetével, amikor kötélből ostort font, és kiúzta a kereskedőket a templomból (*lásd Jn 2,15*), éppenséggel a zsidó vallásosság megtisztításán, az Atya igaz imádásának előmozdításán fáradozott.

De nem elsősorban ezzel az egy konkrét cselekedetével sértette a papság érdekeit, hanem már jelenlétével, népszerűségével is veszélyeztette megélhetésüket. Nekik ugyanis, érthetően, a megszálló rómaiakkal való jó viszony fenntartása állt érdekükben, márpedig Jézus tömeges megtérést kiváltó működése ezt a status quót látszott fenyegetni, hiszen a különböző messiási mozgalmakra – amint arról Josephus Flavius is beszámol a zsidók történetéről szóló művében

– a rómaiak mindannyiszor véres megtorlással válaszoltak. Ebben az összefüggésben érthetjük meg igazán, mire is gondolt Kaifás, amikor azt mondta: „Jobb, hogy egy ember hal meg a népért...” Különösen, ha még azt is hozzávesszük, hogy ez az állítás tökéletesen egybecseng a szadduceus teológiai szemlélettel, mely szerint Isten szemében mindig a szent nép kollektív érdeke a fontos, nem az egyes emberé.

Vigyázzunk: ezt nem az Ószövetség tanítja így, ez, ebben a formában nem kinyilatkoztatás, hanem annak egyoldalú és primitív leegyszerűsítése, elferdítése! Való igaz, hogy az Ószövetségben az Úristen elsősorban a néppel törődik, és az egyén a nép tagjaként részesül az isteni javakban. Az is igaz, hogy a népből azoknak, akik megszegve a törvényt Isten ellen láznak, bűnhődniük kell, olykor az életükkel is fizetve elkövetett bűnükért – ezt kívánja a közösség érdeke. Arról azonban sehol sem olvasunk az ószövetségi Szentírásban, hogy a nép javára hivatkozva bárkit is fel lehetne áldozni, meg lehetne ölni. Ez már torzítás, az isteni kinyilatkoztatás durva meghamisítása, ami azután mint közös hivatkozási alap a legkülönbözőbb totalitárius rendszerek ideológiájában és, sajnos, gyakorlatában megtalálható. Egyenlőségjel kerül „a nép java” és az aktuális rendszer fenntartása közé, amiből egyenesen következik, hogy aki nem illeszkedik tökéletesen a rendszerbe, az veszélyt jelent a közjóra, ezért meg kell tőle szabadulni.

Nem sötét és fenyegető vízióként mondom, hogy bárkit is ijesztgessek, hanem egyszerűen Isten igéjére és tapasztalati tényekre alapozva hívom fel a figyelmet arra, hogy ez a kaifási logika sajnálatos módon nemcsak a diktatúrákban, de a modern demokráciákban is jelen van. Ezért előbb-utóbb nekünk is színt kell vallanunk Jézus perében, és vállalnunk kell ennek következményeit is, legyenek azok bármilyen súlyosak is. Maga az Úr mondta ugyanis: „Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak” (*Jn 15,20b*). Immár évtizedek óta tapasztalható a keresztényellenes közbeszéd és a katolikus Egyház gyűlölete – nemcsak Magyarországon, ahol negyven éven át ateista ideológia uralkodott, hanem szerte Európában. A hívő ember a légynek sem árt, de hite, elvei és elkötelezettsége mindig kényelmetlen az éppen divatban lévő eszméknek és képviselőinek. Manapság például könnyen kirekesztővé válhat, mivel bizonyos igazságokhoz feltétel nélkül ragaszkodó „dogmatizmusával” szembehelyezkedik a haladó gondolkodást egyedül képviselő, totális filozófiai liberalizmussal, a gátlástalan fogyasztói szemlélettel, amely pedig az emberiség fejlődésének lehetséges legmagasabb csúcsára hivatott eljuttatni a globalizált világot, miközben emberek milliói éheznek és megfogant életek százazrei ítéltetnek halálra. Ám Kaifás óta tapasztalható, hogy a „jobb, hogy egy ember hal meg a népért...” szemlélet előbb-utóbb a visszájára fordul, és éppenséggel ez a fajta gondolkodásmód idézi elő a nép, a közösség, a társadalom pusztulását. Mert ha csak egyetlen emberi életnek is el kell pusztulnia azért, hogy a többiek nyugodtabban, kényelmesebben, zavartalanabban élhessenek, ez az emberi életet a maga egyetemességében kezdi ki, ítéli el és vonja a halál civilizációjának uralma alá. Ezért is mondotta a mi Urunk, hogy „amit egynek tesztek a legkisebbek közül, nekem teszitek” (*Mt 25,40*).

Ebben az értelemben is igaz, hogy Jézus pere ma is zajlik, az emberré lett Istennek, a kicsinyekkel sorsközösséget vállaló Istenembernek vád alá helyezettése és elítéltetése folyamatban van mindmáig, és tart egészen az utolsó napig.

A vád támogatói: a farizeusok

A Szanhedrinben ott ülnek a szadduceusok mellett a farizeusok is, akik egyébként a legbecsületesebb, legőszintébben vallásos emberek voltak, gondoljunk csak a Jézust éjszaka meglátogató Nikodémusra vagy Arimateai Józsefre. Jézus halála és feltámadása után a nagy tekintélyű Gamáliel rabbi mély bölcsességről és őszinte hitről tanúskodó tanácsának köszönhetően menekül meg Péter és János a kivégzéstől (vö. *ApCsel5,34-42*) Szent Pál apostol pedig – egykor maga is farizeus – a Szanhedrin előtt jó érzékkel tapint rá a szadduceusok és farizeusok közötti legélesebb teológiai ellentétre, amikor kijelenti, hogy a holtak feltámadása miatt áll előttük vádlottként, hiszen ő Jézus feltámadását hirdette. Ezzel meg is osztja a Szanhedrint, ugyanis a feltámadás hitét valló farizeusok mellé állnak a szadduceusokkal szemben (vö. *ApCsel 23,1-11*). A Szanhedrin két, vallási és politikai felfogásában is különböző pártja Jézus megítélésében sem teljesen ért egyet, ám ugyanúgy érdekükben áll az, hogy megszabaduljanak tőle, ezért a farizeusok támogatják a szadduceus párt törekvését.

De miért is áll érdekében a farizeusoknak Jézus elpusztítása? Annál is inkább joggal merül fel ez a kérdés, mert Jézus kezdetben a legnagyobb bizalommal fordult hozzájuk. Elfogadta meghívásukat, együtt étkezett velük, és nekik is hirdette Isten országának örömhírét. De egyre inkább nehezükre esett szembesülni azzal, hogy míg korábban ők voltak a vallásos zsidó nép lelkiatyái, most mindenki Jézus után megy. Vagyis míg a főpapok esetében az anyagi és politikai érdek játszott főszerepet, addig a farizeusokat a féltékenység és a presztízvesztéstől való félelem fordította Jézus ellen. Különösen, miután úgy látták, hogy ez az újdonsült próféta újraértelmezi a Törvényt, a nép pedig hitelesnek fogadja el törvényt magyarázatát, mert „úgy tanított, mint akinek hatalma van, s nem úgy, mint az írástudók” (*Mt 7,29*), és szavait csodatettekkel igazolta. (Jó példa erre a béna meggyógyítása szombaton. Jézus a zsinagógában kijelenti, hogy nem az ember van a szombatért, hanem a szombat az emberért, és ő mint Emberfia ura a szombatnak is. Ezután csodával meggyógyítja a béna embert. A nép úgy véli, hogy a zsinagógában, a szent térben és szombaton, a szent napon senki sem tehet ilyen csodákat, hacsak nincs vele az Isten – ha viszont vele van, akkor a törvényt magyarázata is helyes.) Mindehhez járul még az, hogy Jézus több esetben leleplezte a farizeusok képmutató praktikáit, és nyíltan bírálta külsődleges vallásosságukat. Sőt, tüntetőleg a nyilvános bűnösökkel ült le egy asztalhoz, és azt állította, a vámosok és utcanők az üdvösség szempontjából előnyben vannak a törvényt pontról pontra betartó farizeusokkal szemben. (Hozzá kell tenni, hogy ezek a bűnösök a Jézussal való találkozás hatására mind megtértek, és lélekben újjászülettek – gondoljunk csak Lévire, Zakeusra vagy Mária Magdolnára.)

Ettől fogva csap át a farizeusok bizalmatlansága és burkolt féltékenysége nyílt ellenségeskedésbe. Ez az a pont, amelytől kezdve már a valóságot sem fogadják el. Ők is látják Jézus csodáit, melyek hitelesítik tanítását, de – hogy ne kelljen elfogadniuk a valóságot – kibúvót keresnek, és azt mondják: az ördög hatalmával teszi ezeket. Ez már megátalkodottság, melyről az Úr Jézus azt mondta, hogy a Lélek ellen való bűn, amire pedig nincs bocsánat (vö. *Mt 12,22-37*). Nem azért, mert Isten a megátalkodott emberrel szemben megszűnne irgalmasnak lenni, hanem mert az ember válik ebben az állapotban képtelenné az irgalom befogadására.

A farizeusok ugyanakkor kínosan ügyeltek a látszatra, és sok mindenben nem vallottak színt. Nem volt egyértelmű a viszonyuk sem a megszálló rómaiakkal, akiket utáltak, de nyíltan nem vállaltak velük konfliktust, sem a szadduceusokkal, akiket a teológiai felfogásbeli különbségen túl a rómaiakkal való lepaktálás miatt is gyűlöltek és lenéztek, de a

rómaiakkal szemben lázadó zelótákkal sem, akikkel nem vállaltak közösséget, de a háttérből drukoltak nekik. Éppen ezért Jézussal szembeni fellépésük során mindhárom csoportra tekintettel kellett lenniük, és persze a népre is, amely egyértelműen lelkesedett Jézusért. Azt mindenképpen el akarták kerülni, hogy a nép szemében római szimpatizánsoknak tűnjenek, ezért úgy intézték, hogy ők a háttérben maradjanak, és a rómaiak ítéljék el Jézust, politikai alapon, mint zelótát. Kénytelen-kelletlen és csak a színpalak mögött fogtak tehát össze a szadduceusokkal, ezért jelenlétük a Passió elbeszélésében – különösen annak ősi rétegeiben – alig észrevehető.

A politikai intrika tökéletesre sikerült. Mindegyik párt elhárította a felelősséget. Még Pilátussal és a Heródes-pártiakkal is összefognak (vö. *Mk 2,6*), a végső ítélet meghozatalakor ugyanakkor mindenki a kezét mossa – szó szerint és képletesen is –, mintha Jézust végül is senki sem ítélte volna halálra. Megdöbbentő, hogy senki sem meri, már akkor sem és utána sem, magára venni a Jézus halála miatti felelősség súlyát.

Letartóztatás és kihallgatás

A főtanács döntését nem érzelmi alapon, fellobbanó indulatból, hanem gazdasági és politikai érdekből, presztízszokokból, racionális érvekkel alátámasztva, hidegvérrel hozta meg. Jézus esetében nem az a kérdés, hogy halálra ítélik-e vagy sem, hanem csak az, hogy milyen címen tegyék. Jézus pere dossziéjának fedelére előre felírták, hogy „Büntetése: halál”, már csak az van hátra, hogy kellő számú és súlyú terhelő anyaggal megtöltsék ezt a dossziét. A legfőbb gond, hogy hiába kész az ítélet, annak érvényt szerezni nem könnyű, mert Jézus népszerű, élvezi a nép bizalmát és szeretetét. A szadduceusok tartanak a néptől, és jól tudják, hogy ellenében nem vihetik véghez tervüket. Egy vallásos zsidó pogány megszállóknak való kiszolgáltatását, egy csodatévő gyógyító megölését az egyszerű emberek tömegeivel nem lehetne elfogadtatni. Taktikázásba kezdenek hát, hogy a népet a maguk oldalára állítsák. Itt is a mindenkori történelemre ismerünk. A hatalom mindig a népet akarja megnyerni, pontosabban a tömeget. A tét nem más, mint hogy sikerül-e kedvük szerint manipulálni a közvéleményt, a tömeg véleményét Jézussal kapcsolatban.

Nem a Szanhedrin akarja kimondani a halálos ítéletet, sőt ennek még a látszatát is el akarja kerülni. A Szanhedrin – melyet tiszteletben tartott a római hatóság – egyébként is igen ritkán hozott halálos ítéletet. A Targumok és a Misna azt a Szanhedrint, amely megbízatásának hét éve alatt csak egyetlen halálos ítéletet is hozott, „romboló Szanhedrinnek” nevezte. A halálos ítélet kimondása előtt különben is ősi szokás szerint egy napra szabadon kellett volna engedni a vádlottat, mint ezt Szent Péter és Szent Pál esetében láthatjuk, most azonban erre nincs idő, hiszen közeleg a húsvét. Úgyhogy csak annyit tesznek, hogy feljelentik Jézust a római hatalomnál, mint aki a királyság visszaállítására törekedve Róma-ellenes mozgalmat indított el. Letartóztatásához kapnak Pilátustól egy római cohorsot, melynek élén az áruló, a karióti Júdás halad. Ily módon a főpapok és írástudók első céljukat elérték: a tömeg szemében mentve vannak. Most már mondhatják: nem mi tartóztattuk le a Názáretit, hanem a rómaiak, akik veszélyesnek találták, mint Róma-ellenes király-jelöltet. A nép pedig nem is sejti, hogy – a farizeusok asszisztálása mellett – éppen a főpapi párt vádolta ezzel Jézust a rómaiaknál, és hogy a letartóztatást az idegen hatalomnál ők intézték el.

Júdás szerepe nem kulcsfontosságú: önkéntes felajánkozása kapóra jött a zsidó vezetőknek, amikor még csak „keresték a módját, hogyan ölhetnék meg Jézust” (Lk 22,2), de mire konkrét akcióra szánják el magukat, Júdásra már nincs különösebb szükség, nélküle is letartóztatták volna. Inkább arról van szó, hogy Júdás szerepén keresztül az Úr Jézus a mindenkori ártatlanul szenvedő embernek azt a kínját is magára vállalja, hogy a baráti körből „valaki be van építve.” Szenvetéséhez ez is hozzátartozik. Szent Lukács elbeszélése inklúziós szerkezetben tárja elénk Jézus elfogatásának és kivégzésének tervét. A kovásztalanok ünnepét említve írja a szent szerző, hogy a főpapok és írástudók azon tanakodnak, miként foghatnák el Jézust, majd színre lép Júdás, aki felajánkozik, hogy segít kézre keríteni őt. Itt olvassuk, hogy Júdást megszállja a Sátán. Ezt követően újra Júdást és a főpapokat említi a szöveg, hogy azután, lezárásként, a kovásztalanok ünnepéhez térjen vissza (vö. Lk 22,1-7). Az ilyen szerkesztésmód azt emeli ki, ami a szerkezeti egység közepén van, vagyis azt, hogy Jézus igazi ellensége nem az ember, hanem a bukott angyal, a Sátán, akit Jézus így jellemez: „gyilkos ő kezdet óta” (Jn 9,44). Ő tör Jézus életére, és tervének véghezvitelében eszközül használja a bűnös embert, aki pedig – mivel evilági érdekeit fontosabbnak tartja az igazság keresésénél – lepaktál vele.

Jézust, miután elfogták, először Annás főpap elé vezetik. Régóta nem ő töltötte be a főpapi tisztséget, de nagy tekintélynek örvendett. A vallatás nem hivatalos kihallgatás, hiszen

a törvény előírásaival szemben éjjel kerül rá sor. Nem is zárul határozattal, csak azt szolgálja, hogy minél több terhelő adat, vallomás és bizonyíték gyűljön össze, és az ezzel az anyaggal megtöltött dossziét nyújthassák át Pilátusnak. Ennek érdekében a főtanács tagjai arra törekednek, hogy bármit mond Jézus, annak politikai színezetet adjanak, és így rábizonyíthassák, hogy zelóta. A zelóták túlnyomórészt galileaiak voltak, és mai kifejezéssel élve gerillaharcot folytattak a rómaiakkal szemben, akik pogány elnyomóként beszenyezték a szent földet. Az ellenállók olykor nyílt lázadásra szólítottak fel, de inkább csak titkon szúrtak le egy-egy rómat – bátorságuk miatt mindenesetre élvezték a nép rokonszenvét. Valószínűleg a Jézussal együtt keresztre feszített két „lator” is hozzájuk tartozott, de Jézus maga is választott közülük egyet tanítványai közé, erre utal Simon neve előtt a „buzgó” jelző, ami egyértelműen zelótát jelent.

Jézus nem felel a kérdésekre. Ám hallgatása nem egy, a sors által összetört ember resignált némasága, hanem méltóságteljes, beszédes csönd, amely zavarba ejti és idegessé teszi ellenfeleit. Nem megfélemlített, sarokba szorított ember benyomását kelti, hanem megkötözve, kigúnyolva is tekintélyt áraszt, ami éles kontrasztot képez bíráinak izgatott és agresszív viselkedésével. (Itt megjelenik szemünk előtt Munkácsy fehér ruhás, nyugodt Krisztusa.) Nem arról beszél, amiről kérdezik, hanem azt mondja, amit ő akar közölni, és ezt is akkor és annak mondja, amikor és akinek jónak látja. Amikor például a poroszló arcú üti, mondván, hogy merészel tiszteletlenül válaszolni a főpapnak, Jézus a szolgálóhoz fordul, és szelíden, mégis erővel szólítja meg: „Ha rosszul szoltam, bizonyítsd be a rosszat, ha pedig jól, miért ütsz engem?” (*Jn 18,23*) Ez a kérdés nem csupán belső nyugalomról árulkodik, hanem arról, hogy nem saját sorsával törődik, hanem másokéval. Még ennek a szolgálóknak is van mondanivalója, kérdésével elgondolkodtatja, befelé, önmaga felé fordítja.

Ezután átvezetik Kaifáshoz. Itt – ahogy az már a koncepciós perekben lenni szokott – a vádlók nem riadnak vissza a hamis tanúk felvonultatásától sem (*lásd Mt 26,59-61*), de ezek segítségével sem találnak fogást Jézuson. Végül nyílt állásfoglalásra, egyértelmű válaszra kényszerítve a főpap felteszi neki a kérdést: „Te vagy a Messiás?” (vagyis a Dávid házában majd örökké uralkodó fölönt király). Ez a kérdés is csapda, mint oly sok a farizeusok és írástudók kérdései közül. Végeredményben onnan kezdve, hogy utoljára ünnepélyesen bevonul Jeruzsálembe, minden kérdés csapda, amely arra szolgál, hogy vagy be lehessen vádolni a rómaiaknál, vagy pedig a nép előtt járassa le magát. Mint például az adópénz kérdésében vagy a házasságtörő asszony esetében. Most is ez a helyzet: ha igennel felel, a kérdés el van döntve, átadhatják a rómaiaknak, mint önjelölt messiás-királyt, ha viszont nemet mond, a virágvasárnap hozsannát kiáltó nép szemében veszti hitelét. Vagyis vagy lázadó, vagy ha nem, akkor csaló, így is, úgy is rosszul jön ki a dologból. Jézus azonban nem sétál bele az agyafúrtan előkészített csapdába. Most is, mint annyiszor, úgy válaszolja meg a kérdést, hogy fölrobbantja a gonoszul kitervelt alternatívát, a hamis vagy-vagyot, és helyette egy tágasabb értelmezési horizontot nyit. Vagyis nem egyszerűen kimenekül a csapdából, hanem átveszi a kezdeményezést, és az eredeti kérdést magasabb szintre emelve meghívja vádlóit, hogy lépjenek be az általa feltárt új világba.

A három szinoptikus evangélium mindegyike egy kicsit másként írja le Jézus választát. Máténál így szerepel: „Te mondad” (*Mt 26,64a*), Lukácsnál pedig: „Ti mondjátok, hogy én vagyok” (*Lk 22,70b*). Orientalista nyelvészek szerint ez Jézus anyanyelvében nem egyértelmű igen, hanem olyan nyelvi fordulat, amely a kérdés tisztázását sürgeti a kérdezőtől, néha azonban egyenesen a nemleges válasz elegáns kifejezése: „te mondtad, ti mondtátok, nem én”. Mégis, görögre vagy éppen magyarra fordítva úgy hat ez a mondat, mintha jóváhagyná a kérdésben foglalt állítást: „úgy van, ahogy mondd”. Márknál ezért ez a fordulat nem is szerepel, csak a válasz folytatása, amely az igazán lényeges mondanivalót, a valódi kinyilatkoztatást hordozza. Jézus itt, a megaláztatása mélypontján Messiásnak vallja magát, de öndefiníciójában egyértelműen elhárítja ennek politikai értelmezését: „Én vagyok. És látni

fogjátok az Emberfiát a Mindenható hatalmának jobbán ülni, és eljönni az ég felhőiben.” (Mk 14,62) Válaszában összekapcsolja a Messiás-királyról és az Emberfiáról az Ószövetségben fokozatosan kialakult képet, és előbbi az utóbbi által meghatározott vallási szférába emeli át. (Az Emberfia Dániel prófétánál szerepel, az ég felhőin jön, tehát az Isten világából, az Ősöregtől, és hozza a végső döntést.) Vagyis Jézus ezzel a válasszal nyíltan kimondja, hogy nincs szándékában átvenni a politikai hatalmat, de nem mond le arról, hogy ő Isten nevében szól, hogy ő Isten égből küldött utolsó megbízottja a földön, és az emberek előtt Isten igényével lép fel. Nem elég, hogy test szerint Dávid fia, hanem a Lélek szerint – ahogy Szent Pál írja – az örökkévaló Isten, az áldott Isten Egyszülöttje, örök Fia.

Ha ellenfelei becsületesek lennének, nem tudnának mit kezdeni ezzel a válasszal, mely teljességgel alkalmatlan arra, hogy ez alapján politikai lázadónak, felforgatónak állítsák be Pilátus előtt, hiszen Jézus a Messiás-királyt nem politikai, hanem színtiszta vallási szereplőként határozza meg, amikor az Ősöregtől érkező Emberfiával azonosítja. Ugyanakkor ez, amit most mondott, a farizeusok szemében káromkodás: Istennel egyenlővé tette magát. Érdekes, hogy ellenségei előbb értik meg, hogy Jézus kinek is tartja magát, mint a jámbor apostolok, akiknek majd csak Húsvét után lesz nyilvánvaló, hogy Jézus Krisztus királysága nem egy földi, félig mitikus, zsidó világuralomban valósul meg, hanem a bűn és a halál fölött aratott győzelemben, mely a mennyek országának kapuit nyitja meg az ember előtt. (Jézus halála és feltámadása után a főtanács tagjai közül lesznek is néhányan, akik megkeresztelkednek.) A főtanács tagjai számára ez az ország most egy pillanatra feltárul, és lehetőségük volna rá, hogy kiszabadulva beteg, hazug és rosszindulatú világukból belépjenek oda, ám ők képtelenek letérni az ördögi útról, melyen elindultak: nem törődve válaszával valódi tartalmával, beismerő vallomásként értékelik Jézus szavait, és ezzel befejezve a kihallgatást átvezetik a helytartóságra.

A bírósági tárgyalás

Pilátus elé tehát tisztán politikai vád alapján állítják Jézust. Ha vallási ügyben vádolták volna, a helytartó minden bizonnyal nem is foglalkozott volna az ügygel, hanem – ahogy többször meg is kísérelte a per folyamán – visszautalta volna a főtanács hatáskörébe. Csakhogy akkor nem lett volna kivitelezhető a halálos ítélet, mindent meg kellett tehát tenni, hogy a vád politikai színezete érvényesüljön.

Ezért Jézusnak az Isten országát meghirdető tanítását a szadduceusok és farizeusok rosszindulatúan politikai síkra terelték, azt a képtelenséget állítva, hogy Jézus a rómaiak ellenében királyságra pályázott. Ez volt a vád, és kezdetben Pilátus kérdései is politikai jellegűek. Hamar kiderül azonban számára, hogy egészen másról van szó, hogy Jézus legfeljebb ártatlan álmodozó, akitől a zsidó vallási vezetők valamiért mindenáron meg akarnak szabadulni. Mintegy négyszáz évvel később a római jogot jól ismerő Nagy Szent Leó pápa nagypénteki prédikációjában Pilátusnak címezve bizonyítja be a vádak alaptalanságát, amivel a helytartónak is tisztában kellett lennie:

„Ám a királyi nevezet félelmet akkor keltett volna, ha az uralomra törés szándékát a hatalom birtoklásához szükséges felkészülés néked elárulta volna; a fegyverek szerzése, ha a költséget szolgáló vagyon, vagy a katonák táborba szállása fölfedeztetett volna. Miért tűröd, ó, Pilátus, hogy azt terhelje a hatalomra törés vádja, akinek különös, saját tanítása volt az alázatosságról? Róma törvényének ellent nem mondott; az összeírást vállalta; az adót megfizette; a közteherviselést nem akadályozta; úgy rendelte, hogy ami a császáré, azt a császárnak megadják. A szegénységet választotta, az engedelmséget ajánlotta, a szelíd türelmet hirdette. Ez valójában nem az, hogy a császárt támadja, hanem hogy segítse! Mindazonáltal nehogy teljesen hiábavalónak látszódjék a vádlók ellenvetése, vedd vizsgálat alá, ó Helytartó, mi volt valóban ismeretes az Úr Jézus műveiből. A vakoknak látást, a süketeknek hallást, a sántáknak járást, a némáknak szólást ajándékozott. Elűzte a lázt, oldotta a fájdalokat, kivetette az ördögöt, halottakat életre keltett. Ezt a hatalmát vessék ellene vádlói! És azt ejtsék ki ajkukon, amit szívükben Róla tartanak! Miért hoznak fel rágalmakat a földi dolgok miatt, mikor igazából a mennyei dolgok miatt üldözik?!”

Márk szerint Pilátus ezt kérdezi: „Te vagy a zsidók királya?”, mire Jézus ismét így felel: „Te mondtad.” Szent János evangéliumában azonban Jézus és Pilátus között – így merném jellemezni – ünnepélyes párbeszéd alakul ki (*lásd Jn 18,28-19,16*). Jézus szavaira Pilátus egyre jobban zavarba jön: szinte kiesik a szerepéből. Nem is csoda, mert mintegy ő kerül vallatás alá, miközben Jézus neki is megmutatja Isten országának titkait. Jézus ugyanis itt sem törődik mással, most is ugyanazt akarja, mint egész nyilvános működése során: kinyilvánítani Isten országát azoknak, akik nyitottak rá, hogy befogadják az örömhírt. Heródesnek nem szólt egy szót sem, mert őt csak a pusztá kíváncsiság vezérelte, ő csak azért akart találkozni Jézussal, hogy a híres csodatévő rabbitól valami lenyűgözőt lásson. Jézus azonban nem vásári mutatványos, és sem mások szórakoztatására vagy elkápráztatására, sem saját érdekében nem tett soha, egyetlen csodát sem. Nem is szól, mert nem tapasztal fogadókészséget az evangéliumra, szenvedését és halálát azonban Heródesért is felajánlja. Heródes, hogy megalázza, gúnyból beöltözteti Jézust királyságának jelvényeibe: bíborszínű

köponyeget adnak rá és nádszálat a kezébe. Micsoda fenség, milyen gigantikus jelentésvillódzás!

„Az én országom nem e világból való. Ha e világból volna az országom, harcra kelnének szolgálaim, hogy ne kerüljek a zsidók kezére. De az én országom nem innét való.” Pilátus közbeszól, hogy egyértelművé tegye a dolgot: „Tehát király vagy te?”, mire Jézus így felel: „Te mondod, hogy én király vagyok. Én arra születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Minden, aki az igazságból való, hallgat az én szavamra.” Tehát: Döntsd el te magad. Hallottál csodáimról és valamit a tanításomról is. Saját magad is meggyőződhetél róla, hogy az én uralmam nem fegyveres uralom, hanem az igazság, a végső valóság, az igazi és egyetlen valóság, az *alétheia* világához tartozik. Minden, ami van, létezésében uralmam alá tartozik, mégpedig kezdettől fogva, és azért jöttem e világba abból a másik világból, hogy tanúságot tegyek a valóságról. Végére is nem az én életemről van itt szó, hanem a tiédéről, a te talán egyetlen és utolsó esélyedről, hogy megismerd az Igazságot.

Jézus ezzel mintegy utat nyit Pilátusnak a megmenekülésre. Pilátus azonban elhárítja, és meglehetősen ironikus hangvételű kérdésével: „Mi az igazság?”, a korabeli római felfogáshoz híven a filozófia illetékességi körébe utalja az igazság keresését. Ez nem az ő asztala, különben is számtalan különféle filozófiai irányzat létezik, és mindegyik mást tanít. De vajon az igazság keresése valóban olyan dolog, melyet ki lehet adni másoknak, mint szakmai munkát? Oldják meg mások a kérdést, én meg addig csak úgy vagyok és élvezem az életet? Addig? Meddig is? És ez az élet emberi élet egyáltalán?

Az az igazság azért nyilvánvaló Pilátus számára, hogy Jézus ártatlan. Ki is megy, és kijelenti a vádlóknak, hogy nem talál vétket benne. Ez még kétszer megismétlődik: Szent János evangéliuma szerint a kihallgatás, mely a praetoriumban zajlik, három részből áll, és ezek során Pilátus egyre jobban meggyőződik arról, hogy Jézus ártatlan. Minden egyes rész végén kimegy a praetoriumon kívülre, és megkísérli jobb belátásra bírni a zsidó főpapokat, véneket és a tömeget (*lásd Jn 18,33-19,16*). Látva azok elkeseredett dühét, taktikázni kezd, hogy megmentse Jézust. Nem azért, mert megszánta őt – ez nem az ő stílusa, hiszen hírhedten vérengző és kegyetlen volt –, hanem azért, mert felismerte a vád hamisságát, és semmiképpen nem akart jogilag megkérdőjelezhető döntést hozni. Ugyanakkor szeretett volna borsot törni a zsidó vezetők orra alá is, hiszen jól látta, hogy azok irigységből szolgáltatották ki neki Jézust, mert túl nagy tekintélyre tett szert a nép előtt. Éppen ezért azt feltételezte, ha a népre bízta a választást, az majd megmenti Jézust, és neki nem kell elmarasztaló ítéletet hoznia.

Így Jézus perében – akárcsak korábban Jeremiás próféta ügyében – a nép döntő jogi szerephez jut. „Szokásban volt, hogy az ünnep napján szabadon bocsássa azt a foglyot, akit kértek. Volt a börtönben más lázadókkal együtt egy Barabás nevű. Ezek egy zendülés alkalmával gyilkosságot követtek el.” (*Mk 15,6-7*) Itt a zelóták Róma-ellenes lázadásáról van szó, tehát amikor Pilátus felajánlja a választást, és Jézust mintegy Barabással egy szintre helyezi, burkoltan elismeri a Jézus elleni politikai vádat, melynek alaptalanságáról egyszer már meggyőződött. Joggal gondolta ugyanakkor, hogy egy gyilkossal szemben az ártalmatlan, szelíd szavú próféta számára fog amnesztiát kérni a tömeg.

Számításába azonban hiba csúszik. A korabeli szokásnak megfelelően háromszor kérdezi meg a népet, és az egyhangúlag Barabás szabadon bocsátását követeli, Jézusra pedig ugyanazt kiáltja, mint régen Jeremiásra: „Méltó a halálra!” És ez a felkiáltás nem egy elszabadult, magából kivetkőzött csürhe felelőtlen ordítózása, hanem szabályos népitélet volt, melynek keretében a jogát gyakorló tömeg háromszorosan mondta ki Jézusra a halálos ítéletet.

Mégis miért fordult a nép Jézus ellen? Mindenekelőtt a szaduceusok és a Heródes-pártiak háttérben folytatott propagandatevékenységének köszönhetően, mely arra alapozódott, hogy a népnek most végre alkalma nyílik a megszálló rómaiakkal szembeni utálat kifejezésére és egyfajta revánsra azáltal, hogy egy igazi szabadságharcos szabadon

bocsátását követelik a helytartótól. Pilátus logikája tehát éppenséggel a visszájára fordult: a tömeg azért választja Barabást, mert ő igazi zelóta, aki, ha kell, kész meggyilkolni is a pogány rómaiakat. Ezzel egyúttal azt is kifejezik, hogy Jézust nem tekintik zelótának. Valójában nem Jézus ellen, hanem Pilátus ellen foglalnak állást, és amikor látják, hogy ő Jézust el akarja bocsátani, egyre hevesebben követelik választási joguk érvényesítését. Nem veszik észre, hogy mire is megy ki a játék, hogy a főpapok és vének manipulációja következtében bűnrészessé válnak az ártatlan igaz, az Isten Fia meggyilkolásában. Jézus halálát nem csak fő ellenségeiért, hanem az egész népért, valóban „sokakért” ajánlja fel, hiszen a tömegre különösen is érvényes, hogy „nem tudják, mit cselekszenek”. A tömeg manipulálása és a jó ügy ellenében való közreműködésre hangolása egyébként – sajnos – ugyancsak jól bevált receptje a gátlástalan hatalomra törőknek, a tömeg viselkedésében pedig bizony magunkra is kell ismernünk, valahányszor rövidlátóan, gyűlölettől és bosszúszomjtól elvakítva cselekszünk.

Ám Pilátus – egyelőre még – nem adja fel. Második próbálkozásként megostoroztatja Jézust, és kivezeti a nép elé. Azt gondolja, ha látják összevert, sebekkel borított, remegő testét és a tövissel koronázott fejéről patakokban ömlő vért, megdöbbennek, és megszánják ezt a szerencsétlen embert. De a nép hajthatatlan, s mint a vérszapot vett vadállat, ordít: „Keresztre vele!” És most már a zsidó vezetők is színt vallanak: „Nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát!”

„Amikor Pilátus meghallotta ezeket a szavakat, még jobban megijedt. Újra bement a helytartóságra, és megkérdezte Jézust: »Honnan való vagy te?« Jézus azonban nem adott neki feleletet.” Pilátus nem arra kérdezi rá, hogy Jézus melyik országból való, hiszen azt nagyon is tudja. Ám az előbbi beszélgetés és Jézus emberfeletti méltósága valami babonás félelemmel tölthette el, mint Heródest, aki megölette Keresztelő Jánost, és amikor Jézus csodáinak híre eljutott hozzá, azt hitte, hogy Keresztelő János támadt fel halottaiból. (Mert a vén kéjencek és hatalommániások egy része csak látszatra materialista, nagyobb részük titkon babonás.)

Jézus hallgat, ám hallgatása nagyon is beszédes. Egy babonás rómainak nem mondhatja csak úgy, hogy onnan felülről, az égi világból jött, mert az azt hinné, hogy egy a sok pogány isten közül. Márpedig Jézus nem a sok isten közül az egyik, nem is fantom, nem is világerő, hanem az egyetlen és örökkévaló, teremtő Isten, aki valóságosan emberré lett. Pilátus sürgeti, mert egyszerre van benne félelem és kíváncsiság, és talán saját önbizalmát is erősíteni akarja azzal, hogy hatalmát bizonygatja: „Nekem nem válaszolsz? Nem tudod, hogy hatalmam van arra, hogy szabadon bocsássalak, és hatalmam van arra is, hogy keresztre feszítselek?”

Jézus most megszólal. Nem vitatja Pilátus hatalmát – mint ahogy a főpap főpapi hatalmát és a császár hatalmát sem vonta kétségbe –, csak a megfelelő szintre helyezi: „Semmi hatalmad sem volna felettem, ha onnét felülről nem adatott volna neked. Ezért annak, aki kezedbe adott, nagyobb a bűne.” Jézus utolsó szavai ezek Pilátushoz, és ismét arra irányulnak, hogy a helyes döntés meghozatalához segítve megmentse az ő lelkét: Van hatalmad, de azt felülről kaptad. Felülről, a császártól, de hitetek szerint a császár is úgy kapta a hatalmát az istenektől. Neked tehát nemcsak a császárhoz kell igazodnod, hanem az égi világhoz is, mely lelkiismereted által szól. Ha ártatlannak tartasz, ahogy a népnek odakiáltottad, ráadásul hatalmadban is áll, hogy szabadon bocsáss engem, akkor miért is nem teszed meg? Most még szabad vagy, szabadon dönthetsz saját örök sorsod felől. Az utolsó percek ezek, talán a legutolsó lehetőség. Azzal viszont, hogy a nagyobb felelősséget a zsidó vezetőkre hárítja, és mintegy mentegeti őt, arra az esetre is gondol, ha Pilátus mégis halálra ítéli. Már előre elveti Pilátus lelkében a lehetséges önbírálat és a bűnbánat magvait, hogy még ilyen módon is nyitva maradjon számára az üdvösség ajtaja. (Egyes keresztény hagyományok szerint Pilátus meg is bánta, hogy Jézust halálra ítélte, és megtért, úgyhogy az első századok egyházai közül némelyikben szentként is tisztelték.)

Az mindenesetre egyértelmű, hogy Pilátust mélyen érintették Jézus szavai, és még inkább arra indították, hogy ügyében felmentő ítéletet hozzon.

Az ítélethozatal

„Ettől kezdve Pilátus azon volt, hogy szabadon bocsássa.” (Jn 19,12) Szent Máté megjegyzi, hogy míg Pilátus az ítélszéken ült, felesége üzenetet küldött neki: „Semmi dolgod se legyen azzal az igazzal, mert sokat szenvedtem ma álomban miatta.” (Mt 27,19) Az álom a pogányok körében egyértelműen az égiek üzenetét jelentette, s ez is bizonyára pozitívan befolyásolta Pilátus hozzáállását Jézus ügyéhez.

Ezért még egy utolsó kísérletet tesz. Válaszként arra a főpapok mondvacsinált kifogására, hogy „mindaz, aki királlyá teszi magát, ellenszegül a császárnak”, kivezeteti Jézust, és rámutat: „Íme a ti királyotok!” A látvány minden bizonnyal sokkoló lehetett, és mindennél ékesszólóbban kifejezte a szadduceusok és farizeusok érvelésének mesterkéltséget és komolytalan voltát. De hiába, azok hajthatatlanok maradnak. És erre Pilátus feladja. Lélektanilag kissé furcsa is, hogy eddigi következetessége éppen ezen a ponton törik meg, mikor pedig már majdnem elért szívéhez az evangélium, vagyis az Igazság üzenete.

Lehet, hogy végül is nevetségesnek találta, hogy veszélynek tegye ki magát és pozícióját egy ártatlan zsidó miatt, akit saját fajtabelije fanatikusan gyűlölnék. Taktikai szempontból úgy ítélhette meg a helyzetet, hogy nem lenne okos, ha felülbírálva a zsidó előjárók döntését felmentené Jézust, mert ezzel azt az üzenetet közvetítené, hogy számára nem is olyan fontos, hogy a zsidó vezetőkkel együttműködve örökjék a tartomány biztonsága fölött, csírájában fojtva el minden lázadást. Ha a zsidó vezetők kérésének túlságosan ellenáll, ezzel esetleg zavargások oka is lesz a közelgő húsvéti ünnepek alatt, és ez igazán nem hiányzott neki. Minden gyűlékony volt ebben az időben (főleg húsvétkor), mint nálunk egy bizonyos időben március 15-e táján, és Pilátusnak nagyon is szüksége volt a zsidó nép vezetőinek segítségére, hogy pozícióját és a római fennhatóság stabilitását biztosíthassa Izraelben. Arra is gondolhatott, hogy azzal, hogy most enged a zsidó vezetőknek, lekötelezi őket magának, és így egyfajta biztosítékot szerez arra, hogy egy jó darabig nem lesznek zelóta zavargások. Mindezek a szempontok azonban inkább csak utólagos magyarázkodások, hiszen aligha eshettek nagyobb súllyal latba, mint Jézus rendkívüli személyisége és egyértelmű ártatlansága.

Pilátus azért döntött mégis úgy, hogy halálra adja Jézust, mert félt. A félelemből hozott döntés pedig nem lehet okos döntés, még ha taktikailag meg lehet is magyarázni. Nagy Szent Leó pápa is ezt veti szemére a helytartónak a már idézett beszédében: „Nem volt okos, ó Pilátus, hogy megfélemlédtél!” Pilátus annak az embernek a típusa, aki konfliktushelyzetben a lelkiismerete fölé helyezi a földi hatalmat (ezt az ő korában császárnak hívták, ma pedig Európai Parlamentnek vagy éppen médiának), jobban féli az embert, mint az Istent, és úgy ragaszkodik a pozíciójához, mintha az jelentené számára az üdvösséget. Pilátusnak a zsidóktól vagy a császártól való félelme mögött azonban egy mélyebb félelem húzódik, amely végső soron mégis egy bizonyos Istentől való félelem, csak nem az istenfélelem ajándéka, hanem a bűnös ember rettegése. Ebben is magára ismerhet a modern ember, aki Jézusban és Jézus által találkozik a transzcendenssel, meghallja az isteni felhívást, de megijedve attól, hogy e felhívás nyomán gyökeresen meg kellene változtatnia az életét, visszahőköl, mert úgy érzi, túl sok a vesztenivalója. Ezért inkább lemond arról, hogy abba a hatalmas és izgalmas, mindenestül kiszámíthatatlan kalandba bocsátkozzék, melyet úgy hívnak, hogy megtérés, helyette megmarad az eviláginál, a kiszámíthatónál, még ha az rutinszerű és unalmas is. Márpedig aki nem kötelezi el magát a végső igazság keresésében, aki megpróbál kívül maradni és semlegesnek látszani, az a rábízott mindennapi igazságot, azaz a valóságot is képes elárulni, mihelyst veszélyben érzi magát, érdekeit, eddigi

biztonságát. Utólag persze mindent megtesz, hogy megmagyarázza magának és a kívüllagnak, miért is nem tehetett másképp, miért „kellett” így cselekednie.

Pilátus tehát kelleetlenül, de végül is aláírja a halálos ítéletet. Azt azonban elvárja, hogy a főpapok töltsék ki Jézus dossziéját. Kijelenti, hogy az egész nem ő kezdeményezte, hanem a zsidó nemzet vezetői jelentették fel Jézust. Majd vizet hozat, és zsidó módra kezét mosva, a szaduceusok és farizeusok rituális kézmosását parodizálva ártatlannak mondja magát ebben az ügyben. Fontos azonban, hogy formálisan nem csupán jóváhagyja a zsidó vezetők által kiszabott büntetést, hanem ő hozza meg az ítéletet. A zsidók saját törvényük szerint négyféle halálbüntetést alkalmazhattak: a megkövezést, a megégetést, a lefejezést és a megfojtást. Ezekről a Szanhedrin dönthetett, de kellett hozzá a római hatóság jóváhagyása, és a rómaiak tiszte volt az ítélet végrehajtása is. Jézus esetében viszont a Szanhedrin mindvégig a politikai vonalat erőltette, ennek következménye volt, hogy Pilátusnak kellett kimondania az ítéletet, és annak nem zsidó, hanem római halálbüntetésnek kellett lennie. Ez pedig a keresztre feszítés volt, melyet római polgárral szemben nem alkalmaztak (lásd Szent Pál), csak a rabszolgákkal és a leigázott népek lázadóival szemben, például a Spartacus-féle felkelés megtorlásakor.

Kijelenthetjük, hogy az Úr Jézus emberileg nem erre számított. Mikor látta, hogy ellenfelei egyre engesztelhetetlenebbül gyűlölik, számot vetett azzal, hogy erőszakos halált fog halni, világosan utalt is erre a gonosz szőlőmunkásokról szóló példabeszédben, ahol a szőlősgazda fiát agyonverik, majd pedig kidobják a szőlőből (lásd Mt 21,33-46). Ez a példabeszéd egyértelművé teszi, hogy Jézus arra gondolt, hogy mint hamis prófétát megkövezik (később Szent István diakónussal is így végeznek), arra azonban, hogy előbb kidobják a szőlőből, azaz kiközösítik Izrael vallási közösségéből, és utána a pogány rómaiakkal végeztetik ki, nem számított. Amikor majd a kereszten felkiált: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”, abban talán benne van a zsidó ember fájdalom és keserősége amiatt, hogy Isten hagyta őt pogány kéz által elveszejteni.

Pilátus példát akar statuálni, ezért olyan utcákon vezetteti Jézust, ahol sokan látják, és keresztyét száz méterre a város kapujától, egy dombon állíttatja fel. A római jog szerint a kereszten kötelező jelezni az elítélt vétkét, a *causa poenae*-t. Még a lyoni vértanúk esetében is így jártak el. A felirat politikai okot jelöl meg: „A názáreti Jézus, a zsidók királya” (Jn 19,20).

A főpapok rögtön észreveszik a felirat megdöbbenő jelentését, hogy ez nem csupán „causa poenae”, hanem Pilátus gúnyolódása rajtuk és az egész zsidó népen. Rá akarják venni Pilátust, hogy fogalmazza át, a helytartó azonban, ezúttal meglepő állhatatosságot tanúsítva, elzavarja őket. Úgy látszik, hatalma ahhoz nem volt elég, hogy érvényre juttassa az igazságot Jézus ügyében, de ahhoz igen, hogy Jézus halálát Jézus népének megalázására használja fel. Egyúttal a rómaiak erejét is demonstrálni akarta a Jeruzsálembé érkező egymilliónyi zarándok előtt, akik a kereszt és a felirat láttán elgondolkodhattak, milyen nagy a római császár hatalma, és hogy nem éri meg lázadni ellene.

Ez a felirat egyébként ma is megvan: Rómában, a Santa Croce templomban őrzik a ciszterciek, amely templom tulajdonképpen Szent Ilonának volt egykor a római palotája. A templom mennyezete szimbólumokkal van tele, köztük egy fényes kereszttel. Emögött egy restaurálás során találtak egy dobozt, és benne ezt a feliratot. Két fiatal angol kutató egy tudományos elemzésben, mely olyan, mint egy izgalmas detektívregény, bebizonyította a felirat eredetiségét. (Sokatmondó már a könyv mottója is: *Nem minden hiteles ereklye hamisítvány.*) Bizonyíték először is az anyaga: fa. A nagy császári rendeleteket kőbe vésték (márványba), a napi parancsokat pedig fába. A felirat héberül, görögül és latinul volt felírva. A rómaiak balról jobbra, a zsidók pedig jobbról balra írtak. Ez a felirat balról jobbra van írva. Tehát Pilátus elkaphatott egy írástudó zsidó fiatalembert, és kényszeríthette, hogy írja fel ezeket – vagy pedig egy rómat, aki tudott héberül. Ő pedig izgalomban, vagy mert nem volt

zsidó, a zsidó szöveget fordítva írta. Ilyet egy középkori hamisítvány előállítására alkalmas aligha találtak volna ki! Az pedig egyenesen félelmetes, hogy a tetragramma, a négy betű, melyet egyben sosem volt szabad kiejteni és amely Jézus nevében is benne foglaltatik, ebben a feliratban ki van emelve. Jézus keresztiének felirata kétezer év múltán is időszerű és elgondolkodtató üzenetet hordoz, a keresztények és zsidók, de a mindenkori világhatalmak számára is.

Úr Jézus! Halálos ítéleted kimondásának pillanatában leborulok előtted. Te most indulsz meghalni, de keresztutad nem csupán a fájdalom és gyötrelmek útja, hanem a mi üdvösségünk útja is. Nem magadba roskadva, rezignáltan, az emberi gonoszság hatalma miatt elkeseredve hordozod ugyanis keresztet, hanem Atyád és az emberiség iránti, nem szűnő szeretettel. Ebben rejlik a titka a megváltásnak, melynek kegyelmeit a veszthely felé menet és haláltusád órájában is nagylelkűen osztogatod.

Ítélet-végrehajtás és fellebbezés

A keresztúton Jeruzsálem asszonyai siratják Jézust. Amikor az igazság és a jóság alulmarad a gonoszsággal szemben, a jobb érzésűek sírnak. Mintegy újra átélnek a pert, és könnyeikkel fejezik ki, hogy kinek az oldalán is állnak. De siratásuk a reménytelenség hangja is, melyet Jézus nem hagyhat szó nélkül: „Jeruzsálem leányai, ne rajtam sírjatok, hanem magatokon és fiaitokon. Mert ha így bánnak a zöldellő fával, mi lesz a sorsa az elszáradottnak?” (Lk 23,28-31)

A zöldellő fa a remény jele, az elszáradt pedig a halálé, az eleve kudarcra ítéltségé. Jézus szavai legközvetlenebbül a zelótákra vonatkoznak, és arra utalnak, hogy az ő lázadásuk, forradalmi mozgolódásuk kilátástalan és értelmetlen. Ám azzal, hogy magát zöldellő fának mondja, azt is kinyilvánítja, hogy az ő ügye minden látszat ellenére nem vesztett és reménytelen ügy. Bár ellenségei szemében elbukott, ezért olyan, mintha maga is elszáradt faág volna, valójában azonban élő ág, sőt maga a szőlőtő, melynek élete a szőlővesszők életét táplálja. Jézus élete az Istenség mélységeiben gyökerezik, ezért az ő élete sokkal több, mint a biológiai értelemben vett élet.

Jézus nem azonosul a zelóták gondolkodásmódjával és akcióival, elutasítja eszközeit, mert azok az erőszak eszközei, de sorsközösséget vállal velük megalázott és kiszolgáltatott állapotukban, szenvedésükben és halálukban. Sőt, még ennél is tovább megy, amikor, már a kereszten függve, megígéri egyiküknek az örök életet.

Valószínűleg a vele együtt megfeszített másik két ember ugyancsak politikai elítélt volt, őket is, mint Barabást, a római hatalom elleni lázadás miatt fogták el és ítélték halálra. A jobb lator is gonosztevő, akárcsak a bal, neki is vér tapad a kezéhez. Igazából latorok mind, akik Jézus körül vannak – kivéve Máriát, a Szeplőtelen. Ami a jobb latort megkülönbözteti társától és a többiektől, hogy életének utolsó órájában megtanul figyelni a lényegre. Amikor Jézus az Atyához fordulva így fohászodik, talán éppen egy mély ájulásból térve magához: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!”, a jobb lator nemcsak hallja, de fel is fogja a szavak értelmét. Bár közelről nem ismeri Jézust, nyilvánvaló számára, hogy igaz ember, és megérzi az Istenhez fűződő különleges kapcsolatát is. Az istenire fogékony ember romlatlan ösztönével megsejti, hogy aki ott függ mellette a kereszten, nem közönséges ember, hanem olyasvalaki, akinek titokzatos hatalma van. Ő nem a húsvéti fényben, hanem a sötétség órájában és a gyalázat fáján ismeri föl Jézusban a Szabadítót. Óriási teljesítmény! Most együtt vagyunk a vesztőhelyen, te is ugyanazt a büntetést viseled – ugye, majd a dicsőségben is megemlékezel rólam? A jobb lator szavai zelóta szemléletmódról árulkodnak: „Jézus, emlékezzél meg rólam, midőn eljössz uralmaddal!” Jézus ezt nem utasítja el, hanem fölemeli egy magasabb szintre, amikor megígéri neki az örök életet: „Még ma velem leszel a paradicsomban.” (Lk 23,42)

A bal lator ezzel szemben a többséghez csatlakozik, akik gúnyolódva ezt kiáltozzák: „Másokat megszabadított, önmagát nem szabadíthatja meg. Ha ő a Messiás, szálljon le most a keresztről!” Valójában kísértés ez, a pusztabéli megkísértés folytatása, az egyetlen és legsúlyosabb kísértés, melyet ebben az órában Jézusnak még ki kell állnia. Milyen kézenfekvő is lenne, hogy a szenvedés mélypontján, amikor a sötétség elhatalmasodik és diadalt ül a gonoszság, Jézus egyszerre csak leszállna a keresztről és térdre kényszerítené valamennyi ellenségét. Azok pedig félve-remegve vallanák meg, hogy ő az Úr, az Isten, és mellüket verve esedeznének irgalomért.

De vajon a hit, az igazi bűnbánat és megtérés megnyilvánulása lenne-e ez? Nem, hanem csupán kényszerű beismerése annak, hogy mégis Jézus az erősebb. Ő viszont nem azért jött, hogy a küzdelem végén őt hozzák ki győztesnek, hanem hogy minden körülmények között

kinyilatkoztassa az Atyát, aki fölkelte napját gonoszokra és igazakra egyaránt, és megmutassa a szeretet halálánál is erősebb hatalmát. Totálisan más Isten hatalma és dicsősége, mint amilyennek az ember elképzei. Jézus Istene egészen más, mint amilyen kép a főpapok és írástudók fejében élt róla. Ő mindig meglepetést okozó Isten, akinek hatalma nem a földi hatalom végtelen nagy fokozatú kivetítése. Illés prófétának is meg kellett tanulnia, hogy nem az az igazi Isten-tapasztalat, melyet ő Karmel hegyén a Baál-papokkal való küzdelem során megtapasztalt, hanem amit a Hórebbe átélt: hogy az Úr nem a villámban, nem a mennydörgésben, hanem az enyhe szellő suttogásában van jelen, illetve az azután beállt, kozmoszt átölelő, örök csendben. Ha most Jézus leszállna a keresztről, akkor ellenségei megalomániás istenképét igazolná és erősítené meg. Akkor – elfogadva a gyűlölet logikáját – belemerne egy olyan küzdelembe, ahol két azonos súlycsoportba tartozó birkózó feszül egymásnak, hogy az egyik a végén kiüsse a másikat. Ha most visszavágna, elárulná Atyját és cserben hagyná az emberiséget, megfosztva azt az igazi bűnbánat lehetőségétől.

Jézus visszaveri a kísértést. Vállalja inkább, hogy látszólag az őt gúnyolóknak legyen igazuk, és mindössze két szót mond, azt sem nekik, hanem Atyjának. E két szó között pedig ott van a csönd, mely beavat Isten titkaiba, hiszen a Szentlélek nemcsak az Isten Fiának szavait hagyta ránk a szent Evangéliumban, hanem a szavak közötti csöndet is. Két szó sziklacsúcsa között olykor végtelen mélység örvénylik, melybe azonban alá kell szállnunk, ha valaha is meg akarjuk érteni a következő szót, mely akkor hangzik el, amikor a csend tengeréből a túlpartra kikapaszkodunk.

Az első szó pedig így hangzik: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Halk, fáradt és fájdalmas felsóhajtás ez, olyannyira, hogy a körülállók nem is értik pontosan, némelyek azt mondják: Illést hívja (vö. *Mt 27,47*). Mintha egész küldetése kudarcának beismerése volna ez a szó. És valóban, programja, mely az embereket emberebbé akarta tenni, mintha visszajára fordult volna: azt kell tapasztalnia, hogy az emberek éppenséggel elembertelenednek körülötte. Igehirdetése, melynek forradalmi lendülete volt – és nem abban az értelemben, hogy a fennálló társadalmi rendet egy másikra akarta volna cserélni, hogy aki eddig elnyomott volt, az most uralkodhasson, aki pedig zsarnokoskodott, az alulra kerüljön, hanem sokkal mélyebb szinten hatóan, az emberek bensejét járta át és mozgatta meg –, most falra hányt borsónak tetszik. Csodái, melyekkel a természet erőit is szolgálatába állította, melyekkel úrrá lett a betegségen és a halálon, és melyek tanújelekként igazolták isteni küldetését, most úgy látszik, mintha éppenséggel ellene tanúskodnának. Mintha hiábavaló lett volna a bűnbeesett ember tűrhetetlen állapota elleni szelíd, de állhatatos lázadása, és arra való kísérlete, hogy az örök halálba hanyatló embert visszavezesse Istenéhez, akitől elszakadt. Tudja, hogy egy szavába kerülne, és Atyja tizenkét ezred angyalnál többet küldene a megsegítésére (vö. *Mt 26,53*). Mégsem kéri, mert ez a kérés nem illeszkedne a megtestesülés logikájába, mely szerint Isten Fia a mi emberi sorsunkat akarta vállalni, mindenféle könnyítés nélkül. Ám emberi értelmével, akaratával, érzelmeivel ő maga is várja az Atya valamiféle közbelépését, hogy amiért jött, ne menjen veszendőbe. Emberként nem tudja ebben a pillanatban, mi lesz ennek a dolognak a végkifejlete, nem érti, miért hallgat és marad tétlen az Isten. Micsoda különbség van az ő halála és az első keresztény vértanú, Szent István diakónus halála között! István előtt haláltusájában majd megnyílik az ég, és a vértanú agóniájában látni fogja Jézust az Isten jobbján. Arany borítja be azt a vért, dicsőség ragyogja körül a szenvedést. Jézus viszont a keresztről mindezt nem láthatja, paradox módon éppen isteni természete, az Atyával való egylényegű volta miatt vigasztalás nélküli és elhagyatott. Most nem nyílik meg az ég, nem száll alá galamb képében a Szentlélek és nem hallatszik szózat a mennyből. Csend, süket csend van, mely Jézus ellenségeinek önigazolásul, elmenekült barátainak pedig mentségül szolgál. Ám Jézus pontosan így, ebben az érthetetlen és súlyos csendben válik az Atya képévé, kitárt karja a tékozló fiát visszaváró Atya mozdulatává, míg végül a földi képmás belehal az örök eredetibe.

Jézus az Atyának ebben az elviselhetetlen némaságában sem veszíti el belé vetett bizalmát. Tudja, hogy az Atya mindenható, hogy meg tudja és meg is fogja őt menteni, ha nem a halál előtt, akkor hát a halál után... Amikor a templom lerombolásáról és harmadnapra történő újjáépítéséről szólt, az evangélista pedig magyarázólag hozzáfűzte: saját testének templomáról beszélt (vö. *Jn 2,21*), akkor ez nem azt jelentette, hogy Jézus emberi értelmével előre ismerte halálának és feltámasztásának pontos forgatókönyvét, de azt igen, hogy az értelmi belátáson túli tudással tudta, hogy ha testét halálra adják, az Atya nem hagyja a halál hatalmában, hanem fölépíti azt. És valóban, Isten meghallgatta Jézus imádságát. Nem úgy mentette meg szent Fiát a haláltól, hogy nem hagyta megölni, hanem úgy, hogy harmadnapon dicsőséges testben feltámasztotta. És ez a mi reménységünk is, mert mit használna, ha mindenki, aki a halál előtt áll, csak annyit kapna Istentől, hogy egy kicsit meghosszabbítódnék az élete? Mindezek alapján semmi esetre sem tekinthetjük Jézus felkiáltását úgy, mint az Istenbe, az Atyába vetett hit és reménység megrendülésének, elbizonytalanodásának szavát, hanem sokkal inkább mint a minden emberi bizakodást meghaladó bizalom kifejezését. Jézus egy pillanatig sem kételkedik az Atya szeretetében, tudja, hogy ő végtelenül jó, s ez agóniáját imádsággá, egzisztenciális hódolattá, szerelmes odaadássá alakítja a Szentlélekben. (Nekünk is azért adja majd a Szentlelket, hogy benne mi is képessé váljunk erre az önátadásra.)

Az Atyába való belehalását Jézus születésnek nevezte az utolsó vacsorán: „Az asszony is szomorú, aki szül, mert eljött az órája. Amikor azonban megszületik a gyermeke, azon való örömeben, hogy ember született a világra, nem gondol többé gyötremére.” (*Jn 16,21*) Ezzel az első asszony, Éva szülésére utalt, mert Éva első gyermekével nem egyszerűen egy csecsemő jött a világra, hanem elindult a prokreáció, vagyis az ember, maga az egész emberiség született meg. Jézus halálával pedig Isten örök dicsőségébe születik bele az emberi egzisztencia – nem csupán Jézus embersége, hanem vele az egész megváltott emberiség részesül Isten örök életében. (Ez tárul majd fel Jézus feltámasztásában, és teljesedik be a holtak feltámasztásában.)

„Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” – nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy ez a mondat nem más, mint a 21. zsoltár kezdősora. Jézus rettenetes szenvedése közepette csak ennyit tudott elmondani a zsoltárból, de szavainak kontextusát a zsoltár egésze adja. Márpedig ha végigolvassuk, nyilvánvaló lesz számunkra, hogy ez semmi esetre sem a kétségbeesés, hanem a reménység és a dicsőség imádsága, mely a nagy igazságszolgáltatásnak és helyreállításnak, Jeruzsálem újbóli, végleges felépítésének látomásával zárul:

„Akik félték az Urat, dicsérik őt,
 Jákobnak ivadéka, dicsőítétek őt!
 Félje őt Izrael minden ivadéka,
 mert nem utálta meg és nem nézte le a szegénynek könyörgését.
 És nem fordította el orcáját tőle,
 s midőn kiáltott hozzá, meghallgatta.
 Tiéd az én dicséretem a nagy gyülekezetben,
 fogadásaimat beteljesítem az istenfélők színe előtt.
 Esznek a szegények és megelégednek,
 és dicsérik az Urat, akik keresik őt,
 él az ő szívük örökön-örökké.
 Emlékeznek, és az Úrhoz térnek a föld minden határai,
 és hódolnak előtte a népek családjai.
 Mert az Úré az ország,
 és ő uralkodik a nemzeteken.

...
És hirdették az Úr a jövődő
nemzedéknek,
hirdetik az egek az ő igazságát a népnek,
mely egykor megszületik,
melyet majdan az Úr teremt.”

Végül arra az összefüggésre is oda kell figyelnünk, hogy a húsvét előtti készület napjának délutánján, éppen Jézus haláltusájával egy időben vágják le a templom udvarán a húsvéti bárányokat, szent harsonák kíséretében, s közben ezt a zsoltárt imádkozták. Kizárt dolog, hogy ez csupán véletlen egybeesés lenne: Jézus tisztában volt a zsidó húsvéti rituáléval, és haldokolva is követi a templomban folyó liturgiát. És a kereszten függve be is teljesíti azt, mivel önmaga lett az az igazi és egyetlen Bárány, aki elveszi a világ bűneit, akinek vére szabadulást hoz minden bűnbánatot tartó embernek. Ezt az értelmet maga adta halálának az utolsó vacsorán. Ezt erősíti meg az a Szent Máté passióelbeszélésében szereplő momentum is, hogy Jézus halálának bekövetkeztekor a templom kárpitja kettéhasadt, és láthatóvá vált a szentek szentje, vagyis megszűnt a válaszfal Isten és az ember, valamint a zsidóság és a pogányság között is.

A koncepciók perek vádlottjait mindig elítélik, fellebbezésüket vagy kegyelmi kérvényüket rendszerint elutasítják, és a halálos ítéletet a lehető legrövidebb időn belül végrehajtják. Jézus esetében a másnapi ünnep miatt különösen is sürgető volt a kivégzés mielőbbi megtörténte, ám az elítélt, az ítélet végrehajtásával párhuzamosan, benyújtotta fellebbezését – nem ahhoz a bírósághoz, mely őt elítélte, hanem egy sokkal magasabb szintű fórumhoz: az Atyaistenhez. Az Atya pedig – látszólag ugyan későn, nem az utolsó percben, hanem az utolsó perc után – elfogadta a fellebbezést, és megváltoztatta a földi bíróság által hozott ítéletet. Sőt olyat tett, amire a legfelsőbb bíróságoknak sincs hatalma: nem csupán rehabilitálta az elítéltet, hanem az ítélet végrehajtása után érvényt szerzett a felmentő ítéletnek, feltámasztva őt a halálból, ráadásul kezébe adta a bírói hatalmat és az ítélkezés jogát élők és holtak fölött, beleértve azokat is, akik őt elítélték.

A „Legfelsőbb Bíróság” ítélete

Jézus halálának az őt halálra adók és kivégzők elleni vádnak kellett volna lennie, ő azonban éppen ellentétes jelentést adott neki másik szavával, mely kapcsolódik az előzőhöz: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” (Lk 23,34) Ennek a mondatnak, hasonlóan az előzőhöz, gazdag jelentése és több értelmezési szintje van.

Emlékezzünk csak arra a jelenetre, amikor a tanítványok azt kérték Jézustól, hogy lehívassák a tüzet az égből az őket be nem fogadó szamaritánusokra. Akkor is valami hasonlót mondott: „Nem tudjátok, milyen lélek lakik bennetek” (vö. Lk 9,55-56, a *Vulgáta szerint*). Mindkét esetben arról a kísértésről van szó, melynek Jézus mindvégig, és most, utolsó erejével is ellenállt, ellenfelei viszont elbuktak benne: a hatalom erejével való visszaélésről. Amikor az embert megrészegíti a hatalom, nem képes észlelni többé a határait, és egy bizonyos ponton túl már nem tudja, mit cselekszik. Ezért nem sikerülhetett Jézusnak sem szavaival, sem tetteivel, sem tekintélyével, sem szabadságával megváltoztatnia hatalomtól elbódult ellenségeit. Szívük oly kegyetlenül megkeményedett, hogy ha most az Atya megmutatná a hatalmát velük szemben, az sem változtatna rajtuk. És ezzel a keménységükkel nem is csak Jézust, de magát az Atyaistent sértik (különben elegendő lett volna, ha Jézus maga, a saját nevében bocsát meg nekik). Helyzetük ezért kétségbeesítő és emberileg reménytelen, egyedül az a szó mentheti meg őket, melyet Jézus mond: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” Egyedül Jézus jogosult az Atya bocsánatát kérni, mert ő ismerte a hatalom kísértését, de sohasem engedett neki, és mert egész élete Isten bocsánatának hirdetése volt. Ez egyszerre az Úr Jézus végső emberi meggyőződése és az emberi szabadság legnagyobb horderejű politikai tette, illetve Isten elköteleződése az ember megmentésére.

A megbocsátás nem egy végtelenül jámbor, ugyanakkor gyenge ember gesztusa, aki lemond a bosszúról. Ez a bocsánat a bosszú leghatározottabb visszautasítása, és egy teljesen más, végtelenül nagyobb, isteni erő megnyilatkozása. Jézus mint egyszülött Fiú a nemlétezőket létbe hívó erővel rendelkezik ott, ahol Atyjával egy Isten, és irgalma új életet fakaszt. Ezt jelenti, amiről Szent Pál ír, hogy keresztyével lerontotta a gyűlöletet (vö. Ef 2,14). A legsúlyosabb erőszak áldozataként kijelenti, hogy nem a gyűlöleté az utolsó szó. Ez ad emberi, történelmi és politikai szempontból is rendkívüli tekintélyt szavának. A kereszten függve semmit nem von vissza tanításából, első szavától az utolsóig minden érvényben marad, sőt, itt nyer végső értelmet (gondoljunk csak a nyolc boldogságra, és azok közül is különösen az utolsóira!).

Ezért a bocsánat nemcsak az erőszak minden fajtájának egyértelmű és totális visszautasítása, hanem egyben felhívás is. Felhívás arra, hogy a történelemben, az emberi kapcsolatokban se a rosszé legyen az utolsó szó. A „szemet szemért, fogat fogért” szabálya a bűnbeesett ember bosszújának megzabolázását szolgálta, itt azonban arról van szó, hogy végre kiléphetünk a bosszúállás ördögi köréből, és megyünk a dicsőség felé! A bocsánat befogadása, a bűnbánat és továbbadása, a másoknak való ingyenes megbocsátás általa kiszabadulunk az örült erejű körforgásból, és immár egyenes úton haladhatunk az atyai ház felé, ahol az irgalmas Atya részesít bennünket az igazi dicsőségben, a Szentháromság örök életében. A bocsánat nem passzivitásra szólít, hogy hagyjunk, tőrjünk valamit, hanem a legnagyobb tette, akcióra hív fel, amire ember csak képes, nem magától, hanem a Lélek erejében. Teremtő felhívás ez: senki sincs bezárva többé saját gyűlöletének, gonoszságának, bűneinek börtönébe. A börtönajtót Krisztus az ő keresztyével összetörte, s ezáltal onnan új kapcsolat épülhet Isten és ember, ember és ember között.

Ugyanakkor, mivel a bocsánat az emberi szabadság legnagyobb tette, amely egyben a másik ember szabadságához szól, benne van a kockázat vállalása is: vajon azok, akik számára Jézus kérte, elfogadják-e a bocsánatot, igent mondanak-e a benne rejlő felhívásra, vagy visszautasítják, és megmaradnak a gyűlölet ördögi körében? Jézus most meghal, nem tudja megvárni ellenségei és az egész emberiség megtérését. Halála azonban átöleli az egész emberi történelmet, Ádámtól és Évától a világ végéig, amikor majd ugyanezzel a jellel, a szent kereszttel jelenik meg dicsőségben az ég felhőin, és mindenki rátekint arra, akit keresztlúszúrtak, és mellüket verik a nemzetek (vö. *Jel 1,7*). Isten „kiemelt ugyanis egy napot, amelyen igazságos ítéletet ül majd a világ fölött egy arra rendeltetett férfi által. Erről mindenkinek bizonyítékot nyújtott azzal, hogy feltámasztotta őt halottaiból.” (*ApCsel 17,31*) A kereszténység ebből az Atyaisten által adott bizonyítékból élve a szent keresztségben és a bűnbánat szentségében feloldozza a bűnösöket. A kívülállókat pedig meghívja a megtérésre, hogy míg van idő, addig jöjjenek a világosságra, mert az utolsó ítéleten elfoglalandó helyünket nekünk kell megválasztanunk, még hozzá most, ebben az órában. Csak rajtunk múlik, hogy a kárhozottak és átkozottak között leszünk-e, vagy azok között, akikhez így szól az Úr: „Jertek, Atyám áldottai, és vegyétek az országot, mely nektek készítettett a világ kezdetétől.” (*Mt 25,34*)

A Szent Péter-bazilika Sixtusi kápolnájának mennyezetén, a pápai trón fölött Michelangelo: Utolsó ítélet című freskója látható. Ez is kifejezi, hogy a mindenkori pápának szüntelen Jézus perének szemléletében kell élnie és erre kell figyelmeztetnie a híveket is.

Elmélkedésünk befejezéseként Bernáth Aurélnak, a festőnemzedékeket nevelő nagy mesternek és gondolkodónak sorait idézem, melyeket *Michelangelo „Utolsó ítélet”-e előtt* címmel írt:

„A festők általában nem szeretik Michelangelót. Mert nem »festői«. Már Greco mondta róla, hogy Michelangelo ugyan kiváló mester, de a festéshez nem ért. S azóta is sok-sok festő nyilatkozott róla, de kevés választotta példaképül. Legutóbb egy magyar festő véleményét hallottam, aki a Sixtinában, egy ideig tartó ácsorgás után kísérlőjéhez fordulva csak annyira méltatta: „Na gyerünk már ebből a mészárszékből!”

Nem akarom elvitatni a festők jogát az ilyenfajta megnyilatkozásokhoz. A festők természetsszerűleg érzésbeli rokonságokat keresnek az elődökben éppúgy, mint a kortársakban – s Michelangelo érzésbelileg kevés festővel rokon. (...)

Michelangelo kívül áll a festők „festői” világán, tulajdonképpen betolakodó, aki nem törődött a ház szokásaival. De mégis festő, mert végül is a Sixtina itt van.

Az »Utolsó ítélet« a világ csodája. Eddigé a legnagyobb emberi mű, melyet a föld a hátán hordott. Nincs ennél hatalmasabb kép. A legnagyobb szellemi koncentráció eredménye s a legmélyebb felfogású alkotás, melyet ember valaha elképzelt.

Mikor először láttam az »Utolsó ítélet« -et, magam is áldozatul estem a festőszem szokásos diktatúrájának: „nagyon erős ez a kép...kényelmetlen ez a sok okkeres figura...” ilyenfajta érzéseim voltak. Szemem cikázott ide-oda, hogy egybe fogjam ezt a hatalmas felületet. Gomolygás volt, törtézés, mindenütt. Azután kezdtem a mennyezetet vizsgálni, ahol az ő fiatalkori freskója van. Hátradültem egy padon s elővettem a távcsöveget. Nagyon tetszettek a magányos figurák, a próféták, a szibillák, az özönvíz jelene. Mily friss ez az »Utolsó ítélet«-hez képest – állapítottam meg a legelcsépeltebb séma szerint magam is.

Azután elfáradtam. Ténferegtem a kápolnában. Szemem éppen csakhogy átfutott az oldalfalak freskóin, Botticellin, Peruginón...szép dolgok...de mit akarnak ezek itt az »Utolsó ítélet« mellett? – tűnődtem. Azután mintha valami csömör kapott volna el. Betettem a látcsövet a tokba. Fáradt lettem s csak üldögéltem a padon. Néztem a jövés-menést, az őrt, aki bérbeadja a tükröket. Szép idegenek jártak ott. Két japán fiú sziszegett éppen ott előttem s a guidából olvasták a szöveget. De eluntam ezt is s egyre nyomasztóbb érzésekkel üldögéltem.

Hátam mögött szinte éreztem a Vatikánt, végnélküli márványtermeivel, szobáinak raját, a nehéz kárpitokat. A zsúfolt város műemlékeinek milliói villództak, zuhogtak rám, mintha mindent egyszerre kellene most látnom és felfognom. Menni kéne. Lassan el is indultam. A kápolnából szűk, tekergő lépcsőkön jut ki az ember. A dísztelen lépcsőház megnyugtatott. Tisztult a fejem, s ahogy tisztult, úgy költözött belém valami gyanakvás. Hova akarok menni? – kérdeztem magamtól. Honnét is jöttem el? Az »Utolsó ítélet« alól?

Meghökkenem. Elmenni innét? Miért? S hova? Várjunk csak! – gondoltam. Nekidültem a lépcsőház falának. Próbáltam visszaidézni magamban a képet. Elsőnek egy felhőgomolyagon térdeplő férfira terelődött a gondolatom. S a mögötte zuhanó kámzsás nőalakokra. Azután egy tört kerékre, mely ott a közelben van. Vajjon mit akart ezzel a keréssel?

Tétován ácsorogtam a lépcsőházban. Úgy éreztem lassanként, hogy az ujjaim közül pereg ki az életem. Innen akarsz te elmenni? – kérdeztem magamtól. – Innen a kép alól?... Hisz itt vagy, ahol lenned kell... hisz itt van a te hazád!

Visszamentem a kápolnába s elhelyezkedtem újra a kép előtt. Elmondhatatlan mű!

Éjjeli órákban, a beleézés szerencsés pillanataiban, másodpercekre eléri talán a képzelet, ha lehántottuk szívünk fojtogató kérgeit, a lélek önvédekezését.

Elmondhatatlan mű. Olyan, mint maga a világ, bolygóival, csillagaival. Kering, zsong, mozog. Olyan, mint a lélekezés.

Nemcsak olyan.

De lehet-e szavakba foglalni a tenger hullámainak a sziklás partra csapódását, a kövek görgését, amikor a víz visszahúzódik, az újra és újra támadó ostromot? A hangot, a zavart, a látható erőt, a víz monomániáját, dühöngését s a bennünk szétáramló életcsodálkozást, lenyűgözöttséget?

Komor erő ez a kép. Szüntelenül ostromló erő.

Valami titokért, hitért, végső okokért küzd.

Kemény ember műve ez, akiben a hit nem passzív odaadás, hanem aki ezért naponta megküzd, hogy életteljesen tartsa. Nem alázatos ember műve. Mintha azt mondaná: hatalmasságod titkait kívánom, Isten! Mintha azt mondaná: nem nyugszom, csak ha egy pillanatra a közeledbe érhetek...

De az Isten soha nem ad nyugalmat neki.

Egy festőről van itt szó – most egy ritka vallomást teszek mellette – akinél lenyűgöz az is, amiről beszél. Mi festők tudjuk azt, hogy képeink tárgya nem sokkal több, mint egy alkalom. Bár a tárgy sorsdöntő lehet, műveink szerencséje fordulhat a helyes választáson. De hol van az a festő, aki ekkora súlyt tudott volna adni a tárgynak? S akivel az így összeforrt? S hol van még máshol ekkora téma, mely ennyire földi sorsunknak lenne szimbóluma? Ki

mert még ekkora gondolatot rábízni egy képre s kinek sikerült az, hogy egy ily arányú gondolat, vagy világézés meg ne ölte volna képét?

Zord csikorgás jön a képből. Az önállóknak, a tudásfáról szedegetőknek, ezeknek az igazi világi árváknak nyugtalan égretekintése ez.

Közeledik a háború dörgése feléd, hatalmas alkotás, ki magad is folyton morajlasz.

Idehallom hangodat emlékeim szűrőjén át. Isten óvjon a viharban. Ha vigaszt nem is merítünk belőled, de nem nélkülözhetünk. Nincs más ekkora képi példánk a világon, mely küzdelmünket megváltásunkért és a jeges egyedüllétbe-lököttségünket tudásunkért, jobban szemléletessé tudná tenni.”

(Bernáth Aurél: Írások a művészetről
Miniatűrök I.)